

EKSTRE

NUOTOLINIO MOKYMOSI IR NUOTOLINIO DARBO ORGANIZAVIMO IR VYKDYMO REKOMENDACIJOS

DAUGIAU APIE EKSTRE PROJEKTĄ PROJEKTO REZULTATAI:

STUDIJA. Nuotolinio mokymosi ir nuotolinio darbo organizavimo ir vykdymo esamos situacijos analizė.

STUDIJA. Lietuvos mokslo ir švietimo institucijų poreikių, reikalavimų ir turimos patirties organizuojant ir vykdant nuotolinį mokymąsi ir nuotolinį darbą tyrimas ir įvertinimas.

STUDIJA. Projekto partnerių sukauptų anonimizuotų duomenų apie naudojamų NM ir ND sistemų darbą iki epideminiu ir epideminiu laikotarpiu tyrimas ir apibendrinimas.

MODELIS. Nuotolinio mokymosi ir nuotolinio darbo organizavimo ir vykdymo modelis.

Finansavimą skyrė Lietuvos mokslo taryba (LMT), sutarties Nr. Nr. S-COV-20-20.

Projektą įgyvendino: Kauno technologijos universitetas (koordinadorius)

Vilniaus Gedimino technikos universitetas (partneris)

Vilniaus universitetas (partneris)

Projekto vadovas prof. dr. Algimantas Venčkauskas, projekto vykdytojai: dr. Renata Burbaitė, dr. Rita Butkienė, Gytis Cibulskis, prof. dr. Valentina Dagienė, dr. Gražina Droessiger, dr. Šarūnas Grigaliūnas, dr. Daina Gudonienė, prof. dr. Vacius Jusas, prof. habil. dr. Genadijus Kulvietis, dr. Vida Navickienė, dr. Saulius Preidys, dr. Simona Ramanauskaitė, dr. Vaidotas Trinkūnas, Neringa Urbonaitė, dr. Ilona Valantinaitė

I. PERSONALO MOKYMAI, MOKYMO MEDŽIAGOS TEIKIMAS

BENDROSIOS

I.1 Inicijuoti vieningą mokymo(si) medžiagos teikimo ir pagalbos švietimo bendruomenei platformos kūrimą, kurioje dėstytojai ir mokytojai gautų pagalbą e.mokymosi klausimais. Rekomenduojama, kad kartu su ugdymo programomis būtų pateikiamas ir struktūrizuotas bei katalogizuotas mokymo(si) turinys, nurodomi įvairūs mokymo(si) ištekliai.

I.2 Aprašyti ir pateikti švietimo bendruomenei, kokias nuotolines priemones naudoti ir koku tikslu (pvz., ištekliams sukurti, komunikuoti, bendradarbiauti), pateikti instrukcijas, kaip saugiai ir sėkmingai naudoti nuotolinį mokymą (NM) organizavimo procesuose. Esant programų ar sistemų atnaujinimui, informuoti bendruomenę, sudaryti sąlygas, kur ieškoti pagalbos susiduriant su nesklandumais, naudoti pagalbos įrankius (paramos sistema), paruošti iš anksto dažniausiai užduodamų klausimų (D.U.K) sąrašą apie NM skirtus įrankius ir priemones.

I.3 Didinti atvirųjų mokymosi išteklių, literatūros šaltinių prieinamumą, reikalingą nuotoliniam mokymui ir nuotoliniam darbui.

I.4 Rekomenduojame individualizuoti mokymo turinį moksleiviams ir studentams, turintiems išskirtinių gebėjimų, specialiųjų poreikių, su negalia ar turintiems nepalankias socialines, ekonomines sąlygas.

NACIONALINIO IR SAVIVALDYBIŲ LYGMENS INSTITUCIJOMS

I.5 Inicijuoti informacinius renginius ir mokymus vadovams, administracijai, IKT koordinatoriams, kurie sudarytų galimybes apsispręsti dėl sėkmingo NM proceso organizavimo, atsižvelgiant į turimus techninius ir žmogiškuosius išteklius. Mokyklų atstovams organizuoti mokymus apie skaitmeninių išteklių, nuotolinio mokymosi įrankių, testavimo sistemų ir pan. naudojimo galimybes.

I.6 Nacionaliniu mastu, pagal bendrąsias ugdymo programas, parengti nuotolines įvairių dalykų pamokas su vaizdine medžiaga, užduotimis, savikontrolės klausimais, kad mokytojai galėtų mažesnėmis laiko sąnaudomis adaptuoti pamoką pagal poreikius ir gebėjimus.

I.7 Inicijuoti kompetencijos tobulinimo programų išplėtimą iki 60 val. ir papildyti nuotolinio mokymo ir nuotolinio darbo temomis (tam skiriant bent trečdalį programos valandų).

I.8 Inicijuoti ir organizuoti savalaikius mokymus mokytojams grupuojant pagal dalykus, tematiką ar institucijos pasirinktą nuotolinio mokymosi sistemą ar virtualiąją mokymosi aplinką.

I.9 Sudaryti sąlygas į(si)vertinti mokytojų ir švietimo pagalbą teikiančių darbuotojų skaitmenines ir edukologines kompetencijas ir sudaryti sąlygas jas tobulinti.

I.10. Rekomenduojame mokykloms siūlyti vieną mokymosi sistemą ar virtualiąją mokymosi aplinką, kurios palaikymas galimai būtų organizuojamas nacionaliniu lygmeniu, t.y. užtikrinamas nuolatinis technologinis atnaujinimas, sistemos bei naudotojų duomenų saugumas, mokymo institucijų konsultavimas ir parama.

I.11. Inicijuoti ir įteisinti IKT koordinatorių pareigybes mokyklose bei inicijuoti mokymus arba rekomenduoti Universitetų teikiamas studijų programas ar kvalifikacijos kėlimo programas (pvz. KTU magistro studijų programa Nuotolinio mokymosi informacinės technologijos).

II. REGLAMENTUOJANTYS DOKUMENTAI

BENDROSIOS

II.1 Inicijuoti NM reglamentuojančių dokumentų atnaujinimą, kur turi būti aiškiai apibrėžta, kaip bus vykdomas mokinių pažangos stebėjimas, užtikrinama asmens duomenų apsauga ir saugus elgesys dirbant internetinėje erdvėje, tobulinami mokytojų ir mokinių skaitmeniniai įgūdžiai.

BENDROJO UGDYMO IR AUKŠTOSIOMS MOKYKLOMS

II.2 Pereinant prie NM ir ND, mokyklos administracijai rekomenduojama apsispręsti:

- a) ar perėjimas prie NM yra vienas iš mokyklos strateginių tikslų,
- b) ar perėjimas prie NM yra tik laikina, ekstremalios situacijos sukurta būtinybė.

Pirmuoju atveju (a) rekomenduojama parengti perėjimo prie NM ir ND strategijos įgyvendinimo planą ir kitus plano įgyvendinimui reikalingus veiklos organizavimo dokumentus.

Antruoju atveju (b) rekomenduojama parengti NM reglamentuojančius tvarkos aprašus.

II.3 Rengiantis NM ir ND organizavimui, mokyklos administracijai rekomenduojama įsivertinti (1 priedo 1.1 lentelė):

- a) Ugdymo(si) dalyvių apsirūpinimą IKT įranga,
- b) Ugdymo(si) dalyvių NM ir ND socialinę aplinką,
- c) Mokyklos naudojamą IKT infrastruktūrą,
- d) Mokyklos naudojamą mokymosi sistemą ar virtualiąją mokymosi aplinką,
- e) Ugdymo(si) dalyvių skaitmenines kompetencijas.

Gauti įvertinimai sudaro galimybes mokyklų administracijoms priimti savalaikius sprendimus ir užtikrinti efektyvų NM ir ND procesų organizavimą ir valdymą.

III. TECHNOLOGINIAI ĮRANKIAI

BENDROSIOS

III.1 Skirti lėšas ir aprūpinti studijų ir ugdymo proceso dalyvius technologiniais ištekliais (kompiuteriais, priedais, interneto ryšiu, programine įranga).

III.2 Kadangi rinkoje siūlomos, mokymo(si) procese galimos naudoti, sistemos ar virtualios mokymosi aplinkos yra nuolat atnaujinamos ir gali kisti, mokymo įstaigos turėtų nuolat atnaujinti rekomendacijas mokymo proceso dalyviams.

III.3. Centralizuotai pasiūlyti keletą technologinių sprendimų bei programinės įrangos variantų ir teikti pagalbą, konsultacijas skambučių centre ar kitokiame konsultacijų biure.

NACIONALINIO IR SAVIVALDYBIŲ LYGMENS INSTITUCIJOMS

III.4 Rekomenduojame inicijuoti rekomendacinės sistemos sukūrimą. NM ir ND tinkamiausių mokymosi sistemų ar virtualių mokymosi aplinkų pasirinkimą palengvinantį, viešai prieinamą įrankį (rekomendacinę sistemą), leidžiantį kaupti ir reitinguoti švietimo bendruomenės poreikius atitinkančius ir taikomus IKT sprendimus ugdymui. Šis IKT rekomendavimo įrankis palengvintų pradedančių taikyti nuotolinį mokymą institucijų sprendimus, o pažengusioms institucijoms suteiktų galimybę įsivertinti jų naudojamų įrankių tinkamumą.

III.5 Skatinti mokyklų bendruomenėse tarpusavio pagalbą (mentorystę) technologinių įrankių pasirinkimo ir naudojimo klausimais.

BENDROJO UGDYMO IR AUKŠTOSIOMS MOKYKLOMS

III.6 Mokymo(si) proceso dalyvių poreikiai gali būti skirtingi ir priklausyti nuo įvairių faktorių, todėl prieš pasirenkant NM ir ND sistemą, pirma reikėtų išsiaiškinti mokymosi proceso dalyvių poreikius ir pagal surinktus duomenis rinktis vartotojų lūkesčius labiausiai atitinkančią sistemą ar jų kombinaciją.

III.7 Atlikti analizę apie programinės įrangos poreikį kokybiškam mokymosi dalykų teikimui. Tuomet vykdyti tikslingą reikiamų programų diegimą ir pedagoginio personalo mokymą. Suteikti ND reikalingas programinės įrangos licencijas. Reikalingi sisteminiai sprendimai, užtikrinantys licencijų atitikimą darbinei veiklai ir kibernetiniam saugumui užtikrinti.

III.8 Universitetams svarbu nuotolines priemones rinktis tokias, kurias galėtų naudoti didelės besimokančiųjų grupės. Įrankiai turi būti lengvai suprantami, kad darbuotojai iš įvairių sričių ir su skirtingomis patirtimis galėtų nesunkiai prisijungti ir dalyvauti mokymosi procese.

III.9. Įsigyti ir integruoti į mokymosi procesą programinę įrangą kontroliuojančią mokymosi dalyvių akademinį sąžiningumą ir atsiskaitomųjų darbų plagiato patikrą.

III.10. Rekomenduojame pasirinkti vieningą mokymosi sistemą ar virtualiąją mokymosi aplinką, kurios palaikymas galimai būtų organizuojamas nacionaliniu lygmeniu, t.y. užtikrinamas nuolatinis technologinis atnaujinimas, saugumas, mokymo institucijų konsultavimas ir parama.

IV. MOKYMO PROCESAI: PAMOKŲ, PASKAITŲ, STUDIJŲ PROGRAMŲ POKYČIAI

BENDROSIOS

IV.1 Švietimo institucijoms sudaryti sąlygas ir suteikti bent minimalų vienos savaitės pasirengimo ir perėjimo laikotarpį teikti NM būdu mokymosi procesą.

IV.2 Inicijuoti IKT koordinatoriaus etato sukūrimą, kurio funkcijos būtų užtikrinti metodologinę paramą (e.didaktikos) bei IKT priežiūrą bei paramos teikimą mokymo institucijoje.

IV.3 Kilus ekstremaliai situacijai, švietimo institucijų pedagoginiam personalui turėtų būti parengtos rekomendacijos dėl nuotolinio mokymosi sistemų ir (ar) virtualių mokymosi aplinkų, elektroninių mokymosi išteklių naudojimo pasirinkimo.

IV.4 Bendrojo ugdymo ir aukštosios mokykloms pasiūlyti EKSTRE modelį, kaip nuoseklų ir efektyvų NM ir ND organizavimo procesų modelį.

NACIONALINIO IR SAVIVALDYBIŲ LYGMENS INSTITUCIJOMS

IV.5 Rekomenduojame taikyti perėjimo prie ND ir NM modelius, apibendrinančius gerąsias praktikas ir pritaikyti skirtingo tipo ir dydžio mokymo įstaigoms (žr. EKSTRE modelis).

IV.6 Rekomenduojame į etatinį apmokėjimą įtraukti nuotolinio ugdymo veiklas, kai mokytojas rengia nuotolinio mokymo medžiagą, teikia virtualias konsultacijas pedagogams.

IV.7 Rekomenduojame daugiau dėmesio skirti moderniems dirbtiniu intelektu (DI) grįstiems sprendimams kurti ir diegti mokymosi procesuose, su tikslu užtikrinti kokybišką ir efektyvų mokymąsi.

BENDROJO UGDYMO IR AUKŠTOSIOMS MOKYKLOMS

IV.8 Visi aukštųjų mokyklų fakultetai, kiti padaliniai turėtų centralizuotai laikytis bendrų susitarimų, tvarkos siekiant mažinti sumaištį mokantis nuotoliniu būdu ekstremaliomis sąlygomis.

IV.9 Užsiėmimų organizavimą (tvarkaraštis, grupių dydis, krūvis ir t.t.) adaptuoti nuotolinėms studijoms, atsižvelgiant į darbo higienos normas. Atkreiptinas dėmesys į išaugantį individualių konsultacijų (pokalbiai, el. laiškai) laiką, savarankiškai atliktų užduočių taisymo bei individualizuoto grįžtamojo ryšio teikimo kiekį bei trukmę. Individualios konsultacijos turėtų tapti NM ir ND tvarkaraščio dalimi.

IV.10 Esant ekstremalioms sąlygoms reikėtų ieškoti alternatyvių būdų studijų tarptautiškumui palaikyti ir užtikrinti, tarpkultūrinei kompetencijai plėtoti.

IV.11 Švietimo institucijų vadovai ir administracija turėtų sukurti mokytojų motyvacijos dirbti ekstremaliomis sąlygomis sistemą, užtikrinti darbo higienos normas atitinkantį darbo krūvį.

IV.12 Plėtoti savivaldaus mokymosi ar apverstos klasės metodo (angl. self-directed learning, angl. flipped classroom) taikymą bei didinti besimokančiųjų atsakomybę už savo darbo rezultatus ir mažinančių mokytojo darbo krūvį.

IV.13 Dėstytojai, bendradarbiaudami su studijų programų komitetais ar katedromis, turėtų atsižvelgti į ekstremalios situacijos keliamus iššūkius studijų procesui, lanksčiai į juos reaguoti ir pagal galimybes semestro metu keisti, taisyti užduočių turinį ir ieškoti inovatyvių, alternatyvių ir kūrybiškų sprendimų.

IV.14 Mokinių ir studentų mokymosi krūvis turėtų būti reguliuojamas sudarant užduočių tinkelį, kuriame užduotys būtų paskirstytos kaip galima tolygiau atsiskaitymų kalendoriuje.

IV.15 Nuotolinis mokymas reikalauja visiškai kitokio grįžtamojo ryšio ir refleksijos. Mokant nuotoliniu būdu, rekomenduojama taikyti šiuos refleksijos ir grįžtamojo ryšio įrankius: dienoraščius, interviu, minčių žemėlapius, istorijas, rašinius, diskusijas.

IV.16 Rengiant dalyką (modulį) nuotoliniam teikimui, mokytojui ir dėstytojui rekomenduojama:
a) įsivertinti turimas skaitmenines kompetencijas, socialinę aplinką (1 priedas, 1.2 lentelė); b) įvertinti besimokančiųjų pasirengimo lygį mokytis nuotoliniu būdu (1 priedas, 1.3 lentelė); c) taikyti EKSTRE modelį NM ir ND procesų organizavimui ir valdymui.

V. INFORMAVIMAS, KONSULTACIJOS, BENDRAVIMAS

BENDROSIOS

V.1 Esant karantinui ar ekstremaliai situacijai šalyje aukštosios mokyklos turėtų išlaikyti tradicinius akademinės bendruomenės renginius, šventes bei juos organizuoti inovatyviomis formomis nuotoliniu būdu arba, jei leidžia teisės aktai ir yra galimybės, tiesiogiai užtikrinant dalyvių saugumą. Nuotolinio bendravimo priemonėmis organizuoti popietes, grupės susitikimus, žaidimus ir pan., skatinančius neformalų bendravimą, emocionalų laiko leidimą.

V.2 Skatintina kurti universiteto bendruomenės narių virtualias neformalaus bendravimo formas: diskusijas, pokalbius ir kt. Tai prisideda prie bendruomenės stiprinimo, ryšių mezgimo ir priklausymo bendruomenei poreikio tenkinimo.

NACIONALINIO IR SAVIVALDYBIŲ LYGMENS INSTITUCIJOMS

V.3 Ekstremalios situacijos, karantino metu glaudžiai bendradarbiauti su mokyklų administracija ir mokytojais sprendžiant iškilusius iššūkius, rengti nuoseklius metodinių centrų ir mokyklų bendruomenių pasidalinimus gerąja patirtimi ypač ieškant būdų ir formų, kaip teikti paramą paskutinių klasių mokiniams besirengiantiems egzaminams.

V.4 Skatinti mokslininkų ir mokyklų bendruomenių bendradarbiavimą bei tyrimus.

BENDROJO UGDYMO IR AUKŠTOSIOMS MOKYKLOMS

V.5 Pagal galimybes informuoti ne tik aukštosios mokyklos akademinę bendruomenę, bet ir su ja susijusią visuomenės dalį (soc. partnerius) papildant savo tinklalapius aktualia ir savalaikią informacija dėl studijų organizavimo, vykdymo, paramos teikimo ir pan.

V.6 Aukštųjų mokyklų vadovybė turėtų glaudžiai ir sistemingai vaizdo konferencijų būdu bendradarbiauti su skirtingų institucijos lygmenų vadovais ir akademinę bendruomenę, ypač dėstytojais, paaiškindami priimamų sprendimų tikslingumą aukštosios mokyklos mastu.

V.7 Fakultetų vadovai, administracija turėtų nuolat vykdyti procesų stebėseną, taip pat turėtų palaikyti nuolatinį tiesioginį kontaktą su savo fakulteto dėstytojais ir ypač studentais ir teikti jiems universiteto mastu priimamų dokumentų tikslingumą, aiškintis kylančius sunkumus ir koordinuoti, organizuoti paramą dėl techninių priemonių aprūpinimo ar įvairios akademinės paramos.

V.8 Kilus ekstremaliai situacijai aukštosios mokyklos centrinė ar fakulteto vadovybė turėtų glaudžiai bendradarbiauti su studentų atstovybių nariais, reaguoti į išsakomą argumentuotą nuomonę.

V.9 Švietimo institucijos (bendrojo ugdymo ir aukštosios mokyklos) turėtų pasitelkti socialinius partnerius, bendradarbiauti tarpusavyje planuojant ir diegianst nuotolinį mokymą.

V.10 Nuotolinio bendravimo priemonėmis organizuoti popietes, grupės susitikimus, žaidimus ir pan., skatinančius neformalų bendravimą, emocionalų laiko leidimą.

V.10 Švietimo pagalbos darbuotojai turėtų vykdyti mokinių nuotolinio mokymo socialinės aplinkos stebėseną ir prireikus teikti pagalbą.

VI. AKADEMINIO SAŽININGUMO UŽTIKRINIMAS

BENDROJO UGDYMO IR AUKŠTOSIOMS MOKYKLOMS

VI.1 Pagrindinis dėmesys turėtų būti kreipiamas į įvairiapusišką paramą studentams, tarp jų ir tarptautiniams studentams, studijų išteklių peržiūrą, adaptavimą ir (ar) naujų rengimų nuotoliniam mokymuisi, galimybes bei būdus užtikrinti atsiskaitymų akademinį sąžiningumą.

VI.2 Didinti akademinį sąžiningumą, įtraukti studentų atstovybes, kviečiant prisijungti atsiskaitymų metu.

VI.3 Organizuojant atsiskaitymus nuotoliniu būdu, rekomenduojama naudoti saugias naršykles (tokias, kaip Safe Exam Browser), kurios riboja studentų ir mokinių galimybę naudotis pašaliniais informacijos išteklių.

VI.4 Norint užtikrinti akademinį sąžiningumą, atsiskaitymų metu rekomenduojama pasitelkti elektroninio stebėjimo priemones (angl. eProctoring, Discord).

VI.5 Atsiskaitymo užduotims atlikti nuotoliniu būdu laikas turi būti numatomas racionaliai. Dėstytojams ir mokytojams siūloma patiems atlikti užduotį ir užduočiai atlikti skirti 4 kartus daugiau laiko nei patys sugaišo.

VI.6 Atsiskaitymų metu rekomenduojama užtikrinti vaizdo ir garso stebėseną darant vaizdo įrašus, juos saugoti pagal BDAR (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas) reikalavimus.

VII. DUOMENŲ ANALIZĖ

BENDROS

VII.1 Rekomenduojama naudoti mokymosi analitiką (angl. Learning Analytics), ieškoti būdų rinkti informaciją ir ją analizuoti mokymosi sistemose, nepažeidžiant mokinių, studentų ar darbuotojų privatumo (t.y. taikant BDAR), siekiant geresnių besimokančiųjų rezultatų bei gerinant dalyko teikimą.

VII.2 Duomenų kiekiai mokymosi sistemose yra gana dideli, todėl rekomenduojama parengti programinius įrankius, galimai grįstus dirbtiniu intelektu, kurie leistų greitai apdoroti duomenis ir pateikti informaciją apie kursą ar jo aspektus bei mokymosi rezultatus.

VII.3 Rekomenduojame inicijuoti renginius bei supažindinti bendrojo ugdymo ir aukštųjų mokyklų vadovus, pedagoginę personalą su mokymosi analitikos nauda ir poreikiu (žr. Studiją „Projekto partnerių sukauptų anonimizuotų duomenų apie naudojamų NM ir ND sistemų darbą iki epideminiu ir epideminiu laikotarpiu tyrimas ir apibendrinimas”).

NACIONALINIO IR SAVIVALDYBIŲ LYGMENS INSTITUCIJOMS

VII.4 Inicijuoti mokymus švietimo institucijoms apie mokymosi duomenų rinkimo, saugojimo bei duomenų analizės poreikį, naudą ir privalumą, tobulinant mokymo procesus.

BENDROJO UGDYMO IR AUKŠTOSIOMS MOKYKLOMS

VII.5 Rekomenduojame mokiniams, studentams, pedagogams suteikti informaciją apie jų pačių darbo rezultatus, darbo aplinkybes, pastangas ir galimybes. Taip pat surinktą informaciją pateikti mokykloms, universitetams, fakultetams jų administracijoms apie dėstomų kursų efektyvumą ir besimokančiųjų įsitraukimą.

VII.6 Rekomenduojama reguliuoti sistemų apkrovimą egzaminų laikotarpiu, organizuoti optimalų egzaminų paskirstymą paros laikotarpyje. Jeigu egzaminai vyksta nekontroliuojant bendrą apkrovą, rekomenduojame dėstytojams egzaminus pradėti ne konkrečiomis valandomis, o pasistengti juos paskirstyti ir tarp valandų (pvz., pradėti 10:15, 11:20, ar 13:13 ir pan.).

VIII. KIBERNETINIS SAUGUMAS

NACIONALINIO IR SAVIVALDYBIŲ LYGMENS INSTITUCIJOMS

VIII.1 Inicijuoti ir atlikti apklausą bei įvertinti poreikį, kokia programinė įranga yra reikalinga saugiam mokymosi proceso organizavimui, jeigu reikia, skirti lėšas įsigijimui.

Reikalingi sisteminiai sprendimai, užtikrinantys licencijų atitikimą darbinei veiklai ir kibernetiniam saugumui užtikrinti.

VIII.2 Inicijuoti mokomosios medžiagos parengimą bei ir organizuoti mokymus ugdymo įstaigų svetainių ir virtualių mokymosi aplinkų administratoriams bei IKT kuratoriams apie informacinių sistemų kibernetinio saugumo būklės įvertinimą ir saugumo užtikrinimą.

BENDROJO UGDYMO IR AUKŠTOSIOMS MOKYKLOMS

VIII.3 Bendrojo ugdymo ir aukštosiose mokyklose turi būti parengti ir periodiškai peržiūrėti kibernetinio saugumo reguliavimo dokumentai, kuriems reikalavimai pateikti ES ir LR norminiuose dokumentuose, standartuose ir „gerosios praktikos“ metodikose. Pagrindinės nuostatos, kurios turėtų būti įtrauktos organizacijos saugos užtikrinimo dokumentuose:

- Saugos nuostatai (politika): bendrosios nuostatos, elektroninės informacijos saugos valdymas, organizaciniai ir techniniai reikalavimai, reikalavimai personalui, personalo pareiginės instrukcijos, informacinės sistemos naudotojų supažindinimo su saugos dokumentais principai.
- Saugaus elektroninės informacijos, tame tarpe asmens duomenų tvarkymo taisyklės: bendrosios nuostatos, techninių ir kitų saugos priemonių aprašymas, saugaus elektroninės informacijos tvarkymas, reikalavimai, keliami informacinėms sistemoms funkcionuoti reikalingoms paslaugoms ir jų tiekėjams.
- Informacinės sistemos, mokymosi sistemos ir (ar) virtualiosios mokymosi aplinkos veiklos tęstinumo valdymo planas: bendrosios nuostatos, organizacinės nuostatos, aprašomosios nuostatos, plano veiksmingumo išbandymo nuostatos.
- Naudotojų administravimo taisyklės: bendrosios nuostatos, saugaus elektroninės informacijos teikimo informacinės sistemos naudotojams kontrolės tvarka.
- Detalios kibernetinio saugumo reguliavimo dokumentų parengimo rekomendacijos pateiktos 2 priede.

VIII.4 Bendrojo ugdymo ir aukštosios mokyklos yra asmens duomenų valdytojos ir tvarkytojos, todėl rekomenduojama įvertinti kibernetinio saugumo rizikas. Kibernetinio saugumo rizikų vertinimo rekomendacijos pateiktos 3 priede.

VIII.5 Bendrojo ugdymo ir aukštosiose mokyklose turi būti įgyvendintos ir nuolat atnaujinamos techninės kibernetinio saugumo priemonės. Detalios techninių kibernetinio saugumo priemonių rekomendacijos pateiktos 4 priede.

VIII.6 Bendrosios kibernetinio saugumo rekomendacijos (išsamios rekomendacijos pateiktos 5 priede):

- a) Socialinės inžinerijos metodais grįstų kibernetinių incidentų grėsmių valdymas
- b) Kenkimo programinei įrangai (PI) kibernetinių incidentų grėsmių valdymas
- c) Pažeidžiamų interneto svetainių kibernetinių incidentų grėsmių valdymas
- d) Rangovų nepatikimumo ir PI grėsmių valdymas
- e) Įrenginių saugumo spragų grėsmių valdymas
- f) Darbo stoties saugos priemonių valdymas
- g) Belaidžio tinklo valdymas
- h) Asmeninių užkardų valdymas
- i) Virtualių privačių tinklų (VPN) valdymas
- j) Įsilaužimų aptikimo priemonių valdymas

VIII.7 Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas naudotojų darbo vietų saugumui užtikrinti. Kiekvienas naudotojas turi būti susipažinęs su pagrindiniais darbo vietos saugos konfigūravimo principais. (Išsamios rekomendacijos pateiktos 6 priede).